

Na hercegovačkom divu

Boris Regnar (Split)

Tri dana na Prenju

Široka razvedena visoravan, kojoj je osnovni ton prodiruća sivost i raskidanost, tvori leđa ove velike planine. Na širokim ledima nosi taj orijaš, poput diva iz legende, ogromne svoje glave, na kojima su vjekovi urezali brazde i bore i dali mnogobrojnim licima te jedinstvene tvorevine čudne kamenite izraze, koji se razvijaju u bezbroj varijanata, ali kojima kao da je duša ista. U planini kamen govori, ali kao da nijema usta prenskih kamenitih masa, osnovnih gomila i vertikala opetuju jednu te istu estetičku maksimu: ljepota u nemiru, ljepota u neskladu, ljepota, koja se kreće na ivici užasa. I svaki onaj, koji ponire u bit oblika što ga okružuju, ponjet će ovaj utisak sa Prenja: tu kao da se oblici penju kroz čitavu skalu uznemirenosti raštući neprestano u intenzitetu.

Poslije čisto smirenih utisaka sa Boračkog Jezera i slikovite alpske silhuete samog masiva, koji djeluje kroz bistri jutarnji zrak kao snažna slikana scenerija, pa kroz Boračku dragu punu mistične šumske tame, u čijem se dubokom miru ništa ne giba, samo se mahovina sve više hvata stoljetnih panjeva i dovaljanih kamenih gromada — izbijaš naglo na visoravan, gdje te s desna osupne odsječena i teška piramida Osobca, a s lijeva domalo iznenadi te čitav slijed kamenitih tvorevina, koje sačinjavaju grupu Bahtijevice ili Sivadije.

I čovjek prolazi mimo te tvorevine s onim nepojmljivim osjećajem, kojim prolazi uvijek uz goleme stvari. U njemu dršće ona žica, koja ga je valjda nagnala da i sam gradi djela, koja su, doduše, pigmejska napram ovim. I čovjek osjeća da su baš iz ovake emocije nastale piramide i nikle katedrale i da ga je ovakav slijed gomila naučio monumentalnosti i priučio kultu velikih i teških oblika.

I čovjek gleda te sive gomile kako se osovljaju iz dugih povlaka urušnog materijala, iz širokih točila, kao iz nabora čudnih haljina; kako prebacuju preko svoga čela magle i oblake, i osjeća kako su one vječne i kako će one tu ostati, a on će proći pored njih i više ga neće biti.

Zatim, u monotoniji sive visoravnji, kroz koju staza vijuga i vrluda, oko katkada uhvati nove izglede Osobca i Bahtijevice. Skoro

je zaplašeno naglim mijenjanjem izgleda i izraza tih divova sa stotinu lica. Kad čovjek stigne na domak skloništu na J e z e r c u dobit će nove utiske: čudni i karakteristični T a r a š i P o s l u š n i k, koji začudno oponaša po obliku Matterhorn, što uostalom nije nego optička varka, jedna od onih varka, kojima Prenj, div sa stotinu lica, obiluje.

Kad se pak bude uspinjaо prema jedinstvenom trovruhu, grupi O t i š a, osjećaj uznemirenosti, koji se bio utišao u kotlini Jezerca, početi će da raste, kako raste razgled i kako se bude širio horizont. Sa svih strana okružit će ga ustalasani oblici, pred njim će dominirati osovna stijena Otiša, rastrgana trupina Z e l e n e G l a v e i osamljeni izdignuti trup M a l o g O t i š a, poput presječenog tornja. Kad stane na Zelenu Glavu ili Otiš, ti će osjećaji doseći vrhunac intenzivnosti; otuda oblici planine izgledaju uzvitlani u jednom grču, u stremljenju k jednoj visini, koju nisu mogli da dosegnu, te i sada još stoje okamenjeni, s neugasлом težnjom k visini, uprti u neke imaginarnе tačke u svemiru.

Tu je komplikirani lanac V j e t r n i h B r d a i razbacani masiv L u p o g l a v a, koji oštro ocrtava svoju nazubljenu siluetu na jugo-zapadnom nebu.

I čovjek će tu da sjedne i da odahne, da pokuša srediti ono nemirno i vječno, što leži pred njegovim očima, da sakupi elemente, koji stvaraju njegov živi planinarski doživljaj. Planina živi svojim dugim vjekovnim životom, ali za čovjeka je to samo trenutačno u njegovom doživljaju!

I on zna da je to duša planine.

*

Bilo je nujno jutro, 14 kolovoza, kada smo uz sitne ledene kapi kiše prošli uz plitku lokvu, koju pravi izvor J e z e r c a. Na vodi su neki naši drugovi nevoljko obavljali svoju jutarnju toaletu u mrzlotu i maglenom ambijentu. I njihov pozdrav kao da je nosio neuništivi upečatak one maglene kišne studeni, koja je omatala čitavu planinu. Odlazak jedne grupe u planinu u stanovitim prilikama ostavlja uvijek neki sumoran utisak na svjedoke, a pogotovo kad južni vjetar šalje monotone zamahe i kad oblaci vise nad tjemenom, a ariši na T a r a š u oštiro i otegnuto šume. Zamakli smo prema grupi O t i š a, penjemo se prema maglenom zastoru, koji je nalegnuo na planinu i nema nade da će se dići. Svetlo je sve žuće, mrtvije i nagnje na sivo. S mjesta, otkud smo jučer po prviput ugledali osovnu stijenu Otiša, gledamo danas tamni zid oblaka, koji tromo ali ustrajno nije svoju neprozirnu gomilu u ritmu zamaha jugovine. Zastor se digne za par metara i opet nalegne. Tamno je kao u sutonu i rijetka ledena

kišica ne prestaje. Uzimamo pravac niz dolinu Tisovici ostavljajući grupu Otiša za leđima. Od očekivanog slikovitog pogleda na trovrh (Otiš, Zelena Glava i Mali Otiš) nema ništa. Stižemo do raskršća Tisovica—Lupoglavi tu nas naglo stiže prvi pljusak. Magla sune sa vrhova kao da će nalegnuti u niže predjele, stoga ubrzasmo. U našem se mozgu stala da vrze slika našeg današnjeg pothvata, u obliku suhih i strogih cifara: Jezerce — pod Otiš $1\frac{1}{2}$ s; pod Otiš—raskršće za Tisovicu 1 sat; Tisovica—raskršće pod Lupoglavom 2 s.; raskršće pod Lupoglavom—Prenj $3\frac{1}{2}$ s.; Prenj—Glogovo 2 s. Svega 10 sati! I taj slijed satova svojim zastrašujućim brojem kao da nam je dao krila. Biti deset sati u otvorenoj planini; veći dio

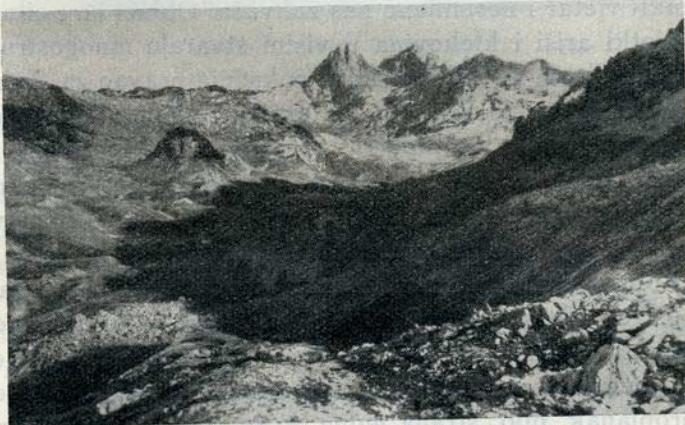

Foto: J. Plaček

Zelena Glava u grupi Otiša na Prenju

toga pak na širokoj kamenitoj visoravni; preći k tomu jedan vrhunac, nadati se nekoj problematičnoj kući na Glogovu, koju nitko od nas nije nikada video niti zna kakova je, gdje je položena — jedino zna o njoj, da treba ući kroz prozore! A kakva je to preporuka za jednu kuću, to svak zna. S teretom tih satova na leđima, sa nejasnim pojmom o kući, u koju treba ući kroz prozore i sa prepunim naprtnjačama zagrabismo preko mokrih ploča tamnog vapnenca i dolomita, da zađemo sve više u pustu visoravan, s osjećajem da smo sami i da se moramo da borimo sa daljinom, vjetrom, maglom, kišom i sa onim nepoznatim, što u planini vreba sa vrhova, iz magle i čeka možda iza svakog kamena. I to je možda baš ono, što golica čovjeka i što ga nosi kroz prostor. Znamo da negdje u blizini postoje pastirske stanovi Lučine i da je prema tome čovjek, naš bližnji, nedaleko od nas, ali mi tu prisutnost čovjeka ne naziremo ni po kakvim znacima i ona je za nas daleka kao da je u Aziji. Teren nam sakriva

ljudske stanove, a magla vidik i horizont, vjetar i kiša gone nas naprijed. Ostavljamo za leđima ogromni Lupoglav, čiju nam gromadu sakrivaju oblaci. Tek na mahove otkrije se koji arhitektonski detalj moćne prirodne građevine i utone opet u sivost. Vrijeme pogoršava. Češće nas zahvata pljusak i opet ubrza naš hod. Doskora se lice planine mijenja. Visoravan prestaje i kao da se planina raskriljuje u dva krila: jedna dolina silazi naglo na niže i prelazi, izgleda, u guduru stisnutu moćnim stijenama; gubi se u strmom prepadu. Na lijevoj strani vide se ogromne stijene, čitava jedna nova planina, osovana, mrka, u maglenoj nejasnoći, sa krpom snijega. Nad nama desno penje se drugo krilo, velika planinska kosa; na njoj treba da je vrhunac Prenj, na koji se treba popeti. Izgled kose je prijeteći. Kroz prodor doline hukti vjetar i nesmiljeno nas zahvaća. Oblaci jure silnom brzinom, a rijetki ariši i klekovina u visini stvaraju mnogostruk i prodirući žamor. Tabla na jednom arišu pokazuje pravac za Prenj. Inače naše oko ima samo par desetaka metara slobodnog vidokruga. Ostalo je bijela neprozirna i neopipljiva materija, koja se uvijek stvara i uvijek bježi. Najveću poteškoću nam zadava vjetar. Na jednom malom zaravanku odahnuli smo pred silom vjetra i onda nastavili kroz raščihanu klekovinu u zavojima uvijek na više. Nevrijeme pomalo prelazi u oluju. Grmi za našim ledima, pred nama, za nama. Kaplje postaju oštре, udaraju silovitiјe i domalo lete potpuno vodoravno. Vjetar lomata s nama i treba napora i nastojanja da se održimo. Teren ne razaznavamo u cijelini, tek nenadano iskrne pred nama detalj: proplanak, bilo, strana jedne kose. Okrećemo se, zavijamo prema znakovima markacije, a da ne znamo, kuda i u kojem smjeru. Iznenada, na nekoliko metara desno od nas, na više, izroni iz magle triangulaciona piramida. U taj čas počnu udarati u kamenje zrna tuče i vjetar nagne još jače. Osjećamo u kiši i oštре bridove susnježice, koja nas sijeće po licu. Uspinjemo se do piramide. Na mokrom tamnom kamenju ispisano je izbljedjelom bojom »Prenj«. Od piramide dolje čini nam se da je ponor. Nastavljamo dalje. Započinje vrtoglavi i fantastični silaz u planinskoj oluji. Voda curi po nama, po koži i tijelu, niz nas. Promrzli smo. Ruke su ukočene. Temperatura nije visoka. Silaz je isprva nagao. Zatim dolazi dugačko bilo. Naziru se ogromne urvine, koje nestaju u dubini, u magli. Pa onda opet nagli silaz u serpentinama. Mjestimice je staza usjećena u živac, a mjestimice prelazi preko rahlog razlomljenog kamenja i drobiša. Zatim dugi kuloari kroz klekovinu. Prelazimo s jedne strane bila na drugu, dok se staza ne počne držati samo jedne strane i naglo silaziti. Iz magle izranjavaju pojedini ocerupani borovi. Očekujemo šumu. Domalo zalazimo u šumu ariša, koja prelazi u krasnu bukovu šumu — i eto — ugledasmo šumarsku kuću na Glogovu! Razmak od 10

Foto: J. Plaček

Vjetrena Brda u sklopu Prenja

sati hoda prevalismo u $6\frac{1}{2}$! Ili je grijeska u podacima, koje smo dobili ili smo mi bježali u oluji.

Kuća je napravila prijatan dojam. Bilo je više, nego što smo očekivali. Kada smo ušli (kroz prozore), našli smo: krevete sa slammom (dva na broju, ali prostora za 4 osobe), štednjak u odličnom stanju i drva pripremljena. Bilo nam je ugodno i voljko: prebacili smo preko leđa dosta toga, ostavili za sobom oluju, za nama je golemi Prenj, izvršili smo turu. Sad je sve prošlo i sadašnjost je lijepa, intimna, u suhoj drvenoj kolibi, uz vatru, koja pucketa i uz razgovor, koji se već pomalja i kruži. Zadovoljni smo svi, čak se i nosač, seljak Stojan iz Bijele pod Rakovim Lazom, koji je pred nekoliko minuta izjavio da ne bi bio ni za »stoju« došao, da je znao da će biti kako je bilo — zadovoljno i ponosno smiješi. I njemu laska što je prebrdio, što je nešto nepoznato svladao.

Današnji pothvat najbolje je okarakterisao drugar Sarajlija, koji je izjavio da mu čitav ovaj naš put izgleda kao san, intenzivan, težak san, ili kao da je čitav ovaj put napravio noću ili zavezanih očiju. I uistinu svima nam je ostao utisak nekog vrtoglavog naglog gibanja u slijepom prostoru neodređenih, ogromnih dimenzija. Svima nam je ostao utisak bijele neprozirne magle i utisak čitavog jednog mora žamora, šumora i glasova, koji su bili obuhvatili planinu.

Sutradan smo ostavljali kolibu po bistrom i vedrom vremenu. Samo bijele sjajno osvjetljene magle lebde u nepomičnom uzduhu i vise o bok kojoj stjeni, podvlačeći svojom bjelinom tamni planinski pejsaž i njegove oštре sjene. Sve otskače, relijef je ispupčen, istaknut, sve je puno prostornosti i izraženo. Iz bukove šume izbijamo na jedno osamljeno izbočeno planinsko rebro i tu nam se ukaže vrhunac Prenja, koga pređosmo ne vidjevši ga. Stijene, igle, obelisci, police,

sve ono najsmjelije u planinskoj arhitektonici razvilo je pred našim očima svoju bistru jutarnju ljepotu. Stijene se osvjetljuju srebrnasto sivim sjajem sa plavičastim, zagasitim i crnim sjenama. U dubini šuma zadržava svoj mrki ton i magle plivaju i zadijevaju se o kamene bedeme! Ljepota, tiha, intenzivna i snažna u svom djelovanju. Čovjek koji tog časa hoda ne shvaćajući i neznaajući da dira vrhove svoje egzistencije i odlazi, ne misleći da li će se ikada još ponoviti čas takove nečujne i nenametljive sreće.

Ostavili smo Prenj, ali kao da je njegova duša ostala s nama. Shvatili smo njegove gole i sive gromade i hridi, ogromnu divljinu njegova reljefa i grčevito stremljenje njegovih masa k visini. Shvatili smo vrijeme, koje gazi preko njega, koje se survava sa njegovih vrhova i valja stijene niz njegova točila, koja ostaju dalje nepomična i siva. Svaki je kamen tih osamljenih žala okamenjeni hip vremena, koje je prešlo preko Prenja. I to je život planine. Polagan, dug, kao gibanje kazaljke na satu vječnosti. I mi ljudi penjemo se upravo zato, da čitamo ono, čemu u kratkom otsječku svoje egzistencije ne možemo biti svjedoci... o vjekovitom, nevidljivom životu onoga, što bi inače lakomisleno nazvali mrtvim i nepomičnim.

Neoznačenim putevima na Klek

Miroslav Čubelić (Zagreb)

Impozantna vršna gromada Kleka sa svojom oko 200 m visokom, okomitom stijenom na jugo-istoku privlači već odavna mnoge planinare. Na vrh Kleka vode dva označena (markirana) puta: jedan uobičajniji, preko travnatih livada južno od Kleka, a drugi nešto teži preko Turković sela i Klečice. Ovim putevima u glavnom i dolazi većina planinara na Klek. Mogući su usponi na sam vrh i drugim putevima, a najzanimljiviji i najteži su svakako oni preko jugo-istočne stijene. To su izrazito penjački usponi i, koliko mi je poznato, do godine 1935. nitko nije prešao tom okomitom i previšnom stijenom na vrh.

Stoga je lako razumljivo, da je Klekova stijena naročito zanimala članove alpinističke sekcije matice HPD-a u Zagrebu, koja je te godine osnovana te kojima je uspjelo tokom ove godine izvesti nekoliko uspona kroz tu stijenu. Ovi usponi imadu sve osebine penjačkih uspona te svojom težinom i raznovrsnošću oblika samoga terena ne zaostaju ništa za penjačkim usponima u Alpama. Mjestimice su dapače posve ravnopravni i onim najtežima. Ovdje ću opisati sve dosada izvršene uspone preko jugo-istočne stijene Kleka u glavnim crtama, dok tehničke opise prvenstvenih uspona donosim u nastavku ovoga članka.

Spomenuti moram, da su god. 1933. članovi kluba »Cepin« (Brahm i Lukšić) prešli preko te stijene. Taj je smjer prozvan »Cepinaški smjer«. Ovaj smjer je svakako jedan od najlakših mogućih uspona preko te stijene, kroz duboku i široku usjeklinu u lijevom dijelu stijene (gledajući na stijenu odozdo), koja se proteže od sredine podnožja pa teče koso, lijevo, gore i izlazi nekikh stotinu metara lijevo od vrha na označeni vrh sa južne strane.* Ova usjeklina, kojom taj smjer ide, dobro se vidi u stijeni već na prvi pogled. Sam početak ovoga smjera još bi se mogao ubrojiti u penjačke uspone, dok srednji dio, preko travom obraslih stijena, a naročito zadnja

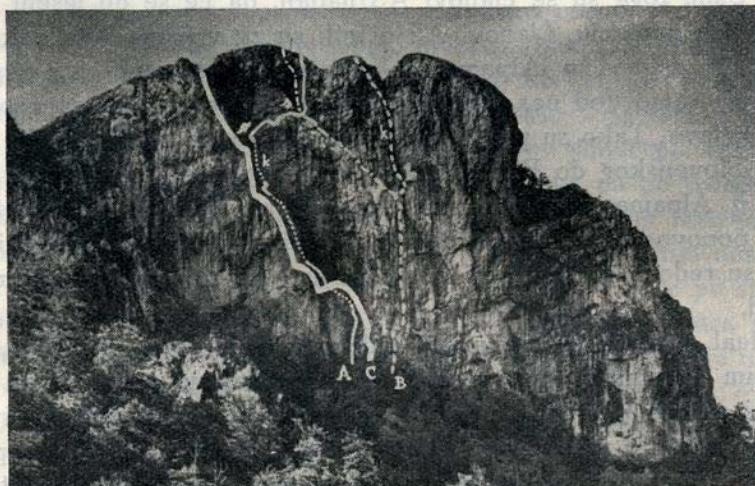

Foto: Lj. Griesbach

Jugoistočna stijena Kleka

- A. — »HPD-ov smjer«
- B. — »Dragmanov smjer«
- V. — Istupna varijanta Brezovečki-Dragman
- C. — »Cepinaški smjer«

trećina, po travom i drvljem obrasлом terenu, jedva da imade išta zajednička sa penjanjem. Prije nego predem na sam opis ovih penjačkih uspona preko Klekove stijene, moram nešto spomenuti i o pripremama među članovima A. S. za te uspone. Odmah po osnutku AS dali su se članovi na teoretsku i praktičku izobrazbu u penjačkoj grani alpinistike. Dva tri člana ove mlade sekcije penjali su već i prije, no većina je tek morala steći potrebno znanje i rutinu. Sa teoretskom stranom išlo je lakše, dok je za praktičnu izobrazbu bilo teže. I ta poteškoća je svedana, kada je AS na stijenama pod

* Za vrijeme dok je pisan ovaj članak ispostavilo se je, da su ovim smjerom prošli 1926. g. članovi HPD-a, ing. B a d o v i n a c Z. sa drugovima, pa prema tome ne bi ni naziv »Cepinaški smjer« za ovaj smjer odgovarao (op. urednika).

Okić-gradom našla i otvorila svoju penjačku školu. Članovi su u proljeće gotovo svake nedjelje išli u tu svoju penjačku školu. Obooružani potrebnim znanjem krene grupa od pet članova 1. lipnja 1935. na prvi penjački izlet na Klekovu stijenu, koja je nama najbliža. Dva tri tjedna kasnije izведен je već i drugi uspon, kojom prilikom međutim nije uspjelo prepenjati željeni smjer. Ovaj neuspjeh nije zastrašio članove AS, već im je dao novoga podstrelka, da se još bolje usavrše u toj strani alpinistike. Tako je došlo i ljeto — vrijeme pogodno za uspone u Alpama. Stoga je Klekova stijena ostavljena za jesen, kada je i najpogodnije vrijeme za uspone na Klek. Osim toga su se članovi AS nadali, da će se do jeseni bolje usavršiti u penjanju. Članovi AS učinili su za vrijeme ljeta nekoliko penjačkih uspona u Alpama, a najviše na ogromnoj i najljepšoj stijeni ne samo kod nas, nego i u Evropi uopće — na sjevernoj stijeni Triglava. Tako su prešli tu stijenu postepeno od lakših do težih — od Slovenskog do Bavarskog — sve najpoznatije smjerove. Stekavši u Alpama dovoljno rutine, počeli su članovi AS početkom jeseni ponovno da se bave mišljom o usponima preko Klekove stijene. Tako su redom izvršeni novi penjački usponi, koje ću ovdje ukratko opisati.

Ideal penjača je prepenjati stijenu u najkraćem smjeru i tako izravnim (okomitim) putem doći na vrh. Takovi smjerovi su najkraći i obično i najteži, a imadu sa penjačke točke gledišta i svoj najveći raison d'être. Tako je bila i želja članova AS, da prepenju Klekovu stijenu od podnožja ravno na sam vrh. Pregledom stijene moglo se je zaključiti, da bi se ovakav uspon eventualno dao izvesti, ali je bilo odmah jasno, da će takav smjer biti sigurno i najteži od svih mogućih na Klekovoju jugo-istočnoj stijeni.

HPD-ov smjer (A). Kako sam već gore spomenuo, krene 1. lipnja 1935. grupa od 5 članova AS (Brezovečki S., Čubelić V., Kobac Milica, Krempeler E., Gudlek B.) iz Zagreba i 2. rano u jutro stigne u O guljin. Označeni put doveo ih je na greben iznad strmih livada, odakle se spustiše pod samu stijenu. Pregledom stijene odlučiše penjati smjer sa ulazom kroz strmi žlijeb, koji završava prevjesom, a leži nekoliko metara lijevo od okomice spuštene sa vrha (a samo dva tri metra lijevo od označenog ulaza u »Cepinaški smjer« — C) sa nakanom, da se pronađe prolaz sa istupom pod sam vrh. O mogućnosti izvedbe ovog smjera nije se dalo sa sigurnošću odozdo ništa zaključiti, već je trebalo popeti se više gore. Prešavši prevjesu, morali su skrenuti lijevo u usjeklinu, kojom vodi »Cepinaški smjer«, jer je naumljeni direktni uspon prečio veliki, glatki previs. Držeći se usjekline po desnoj strani zašli su u veliki ležeći kamin (k). Kada su izašli iz tog kamina i došli na mjesto gdje

je trebalo nastaviti penjanjem na sam vrh i ostaviti usjeklinu, uviđeli su da je vrijeme već poodmaklo, a da bi mogli dovršiti smjer na vrijeme. Kako ih je bilo 5 to je i napredovanje u stijeni išlo polako. Stoga su po »Cepinaškom smjeru« izašli iz stijene. Točan opis ovog uspona izašao je u 9. broju Hrvatskog planinara prošle godine od S. Brezovečkog. Prilikom prvog uspona ovim prvim dijelom HPD-ovog smjera pregledana je stijena točno za eventualni istup pod sam vrh, kako bi naumljeni smjer bio završen. Vidjelo se, da ravno gore ne će ići, jer je stijena prevjesna i glatka, ali je ostala mogućnost pokušati traverzu desno od izlaza iz velikog kamina (k), što je već unaprijed obećavalo tvrd posao. Što pak čeka iza ove traverze, nije se onda moglo ništa zaključiti, je stijena zavija desno unutra. O tome nas izvještava član AS Čubelić V., koji je sam, dana 22. IX. 1935., ovaj smjer nastavio i dovršio. Prešavši tešku traverzu (o) u desno vodi dalje HPD-ov smjer po apsolutno izloženoj stijeni na kosoj polici sa malo oprimaka pa po trbušastom previsu desno gore u malu uvalu (s), obraslu grmljem (križanje sa istupnom varijantom Brezovečki - Dragman). Zatim nekoliko metara lijevo gore po širokom žlijebu i onda ravno gore po strmoj, dobro raščlanjenoj, krušljivoj stijeni na vrh, nekoliko metara desno od samog stupa na vrhu Kleka. Ovaj dio HPD-ovog smjera je mjestimice vanredno težak, a traverza (o-s) je posve ispostavljena.

Drugi uspon HPD-ove smjeri izvela su tri člana AS (Dragman M., Čubelić M. i Bobinec S.) uz najteže vremenske okolnosti — oluju, led i jak vjetar — baš na najtežem dijelu smjera (traverza desno) dne 6. X. 1935. Trajanje uspona 6 i pol sati.

Dragmanov smjer (B). U namjeri da se nađe koji drugi uspon kroz jugo-istočnu stijenu Kleka, krenemo nas tri (Brezovečki S., Dragman M. i Čubelić M.) dne 23. VI. 1935. na Klek. Nama se pridružio i član »Cepina« Brahm D. Vrijeme nije bilo najbolje, ali ipak se navezasmo i podosmo u stijenu. Ulaz smo odabrali 20 m desno od ulaza u HPD-ov smjer. Poslije 20 m penjanja po okomitoj stijeni, dođosmo u malu udubinu (1), pred kojom je izrastao grm, koji čini prirodnu ogradu toj udubini. Već do ove udubine smo trebali klinove, a vidjeli smo, da ni dalje ne će ići bez njih. U ovoj udubini sastali smo se sva četvorica i odmarali se. Osjećaj, da sjedimo na mjestu, gdje još nije bila ljudska nogu, naročito nam je godio. — Vrijeme je bilo sve lošije. Magla se bila dovukla i do nas, a sitna kišica je počela da pada. Pod tim okolnostima nikako nam se nije dalo iz našega skloništa. Ipak je Slavo kao prvi krenuo. Dugo smo čekali, ali Slavo se ne javlja. Čujemo, zabija klinove. Mi ga ne vidimo, jer je odmah iz ove udubine krenuo nekoliko metara desno pa gore. Dijeli nas trbušasti previs. Po užetu vidimo, da još

nije daleko. Osiguravamo ga i slušamo. Na naše upite nerado odgovara. Znamo, teško mu je. — Konačno plazi i drugi, da prvome dade više užeta. Nas dva u udubini osiguravamo. Sjedimo na suhome i ni najmanje ne zavidamo prvoj dvojici. — Ne za dugo i drugi je stao. Sada barem više znademo, jer drugi služi kao dojavljač Vrijeme prolazi. Već smo dva sata u stijeni. Vidimo, da smo ponijeli premalo užeta i klinova, a inače nismo baš najbolje raspoloženi za ovakav težak uspon. Stoga je u takovim slučajevima najbolje natrag. »Ne ubij!«, prva je zapovjed penjača! Slavo zabije klin i spusti se po užetu nama u udubinu. — Izmučen je, vidi se na njemu. Našim drugovima, koji su pod stijenom još čekali, javljamo našu odluku, pa se redom po užetu spuštamo dolje.

Da pak nismo posve uzalud došli pod Klek, pođemo »Cepinaškim smjerom« na vrh, po magli i kiši. Na vrhu već nije bilo nikoga. Svi su pobegli pred kišom. Marjanka, jedina, čekala je na grebenu iznad livada i čuvala naše »gojzerice«. Bilo je već skrajnje vrijeme da stignemo na vlak, pa se stoga požurisemo.

Dode ljetu. Upotrijebili smo to vrijeme za uspone u Alpama. Klek smo za to vrijeme pustili na miru. Početkom rujna imali smo tri dana slobodno, koja odlučimo provesti još u Alpama. Marijan međutim nije imao dopusta, pa nije mogao s nama. Zato iskoristi slobodan dan te kreće 5. rujna 1935. opet u Ogulin. Nije nam rekao, što će tamo. Kako je išao sam sa Marjankom, nismo mogli ni misliti da će u stijenu. Marijanu međutim nije dao mira naš posljednji neuspjeh u Klekovoj stijeni. Stoga odluči sam pokušati ponovno penjati taj smjer. Imao je lijep dan, pa odluči sam u stijenu. Do udubine i još nekoliko metara dalje služili su mu klinovi, koje smo mi zadnji puta ostavili. Dalje pak morao je sam raditi. Iz udubine (1) išao je tri-četiri metra desno, pa preko previsa gore. Smjer vodi dalje po plitkoj, okomitoj pukotini gore do prostrane police (V). Desno od te police nalazi se prostrana i pravilna udubina (b) — »bivak«. Od ovog »bivaka«, nešto lijevo, vodi smjer preko izvanredno teškog previsa, koji je ujedno i najteže mjesto u ovom smjeru. O prelazu preko tog previsa opisuje sam Dragman u svom opisu prvenstvenog uspona. Prešavši previs nastavlja se ovaj smjer kaminom (k), koji završava u sedlu između druge i treće glavice na Kleku. U kaminu imade mnogo mahovine, što naročito otežava prolaz, pogotovo po kišnom vremenu. Na više mjesta imade zaglavljenog kamenja, koje čini strehe u tom kaminu. Ovim je izведен vrlo lijep i penjački težak uspon izravno preko jugo-istočne stijene Kleka na njegovu drugu glavicu, koji smo po članu Dragmanu, koji ga je prvi prešao nazvali »Dragmanov smjer«.

Drugi uspon ovim smjerom izveli su uz najgore vremenske prilike

usporedno sa drugim usponom kroz HPD-ov smjer članovi AS (Brezovečki S., Čubelić V., Krempler E.) dne 6. X. 1935. koji su tada bili 7 i po sati u stijeni.

Istupna varijanta Brezovečki - Dragman iz Dragmanovog smjera na sam vrh Kleka. Kako je izgledalo moguće iz Dragmanovog smjera izaći i na sam vrh Kleka, odluciše 22. IX. 1935. članovi AS, Dragman i Brezovečki, naći taj izlaz. Po »Dragmanovom smjeru« (B) popeli su se do velike police (V) pod prevjesu. Desno od ove police vodi dalje »Dragmanov smjer«, a njih dvojica podoše lijevo od police preko stupa visokog tri metra. Odavde vodi ova varijanta stalno koso lijevo gore kroz jedan žlijeb do markacije u HPD-ovom smjeru (c). Na tom mjestu siječe ova varijanta HPD-ov smjer i nastavlja se u strmom kaminu — mjestimično vrlo težak — sa izlazom pod sam stup na vrhu Kleka.

Ovim usponima završila je AS HPD-a svoje penjačke uspone za tu ljetnu sezonu. U nastavku donest ćemo još opise prvenstvenih uspona ovdje navedenih uspona na jugo-istočnoj stijeni Kleka iz pera samih penjača, koji su ove uspone izveli.

Bohor

Dr. Ljudevit Barić (Zagreb)

Zagrebački planinari nemaju baš velik izbor, što se tiče jednodnevnih izleta. Uz Medvednicu i Samoborsko gorje sa Žumberkom kao dva glavna gorska područja, koja stalno svakom zgodom apsorbiraju najveći dio naših planinara, dolaze za nas, ako se radi o jednom danu, u obzir još Klek, Kalnik pa Ivančica, a uz to i Kum (visina 1219) te Lisca (947) pri Zidanom Mostu. Već je nešto teže sa Risnjakom u Gorskem Kotaru. Uz bolje veze bilo bi lako moguće u jednom danu svladati i Psunj, zatim lijepo gorje u sjeverozapadnom kutu Bosne, nadalje Plješivicu, Kapelu pa i sam Velebit. S obzirom na sve to mislim, da ne će biti na odmet, ako u ovom članku pokušam svratiti pažnju izletnicima iz Zagreba na Bohorski masiv, koji se nalazi na lijevoj strani Save, kojih 11 kilometara (u zračnoj liniji) udaljen od željezničke pruge kod Rajhenburga, omanjeg, ali lijepog mjestanca, koje je zacijelo svakomu, tko je putovao od Zagreba do Zidanoga Mosta, ostalo u pameti radi lijepoga pogleda iz vlaka na samostan fratara-šutljivaca. Ovaj se kod spomenutog mesta nalazi na brdu, koje se gotovo okomito ruši u Savu. Od same željezničke stanice Rajhenburg, koja je najzgodnija kao polazna točka, ne vidi se Bohor. Tek iza kojih 15 minuta hoda, prošavši kroz mjesto Rajhenburg, kojega se najveći dio stisnuo pod strmim brdima

s obje strane maloga potoka, ugledat ćemo dio Bohorskoga grebena. Idući na sjever prema Senovu — mjestu, koje se već izdaleka može prepoznati po visokom tvorničkom dimnjaku — bit će pogled na Bohor sve bolji.

Greben Bohora proteže se u smjeru od zapada prema istoku. Krajnji izdanak na zapadu mu je divlja dolomitna stijena Škalica (visina 950 m), koja se gotovo okomito ruši prema jugu i prema zapadu (vidi slikul!), dok se na istok taj greben nastavlja u nešto niži Veternik — najviša su mu dva vrhunca, svaki sa po 712 m visine — čiji najistočniji izdanci strmo padaju prema potoku Bistrici. Dužina cijelog Bohorskog grebena zajedno sa Veternikom iznosi u zračnoj liniji kojih 12 kilometara. Na Bohoru se, počevši sa Škalicom na zapadu, redom prema istoku nižu vrhunci Mali pa Veliki Javornik (1023), Mali i Veliki Koprinjak, Debeli Vrh (923) i Oslica (863). Najviši je vrh Veliki Javornik, koji se već izdaleka može lako prepoznati po tom, što je jednim dijelom prekriven livadama, na kojima strši u zrak nekoliko osušenih golih stabala.

Od Senova, gdje će našu pažnju pobuditi ogromne — sada uslijed stagnacije puste — zgrade rudarske kolonije, vodi preko Raštajna mimo istoimenoga ugljenika markirani put na Oslicu, a odavle sjevernom stranom Bohora preko Fledermausa izvrsno markirani put na Veliki Javornik po lijepoj crnogoričnoj šumi. Taj sjeverni put od Oslice do Velikoga Javornika je vrlo ugodan, ali ima tu manu, da se malo previše razvlači, jer gotovo da okolo naokolo u prilično velikom luku obilazi spomenuti glavni vrh Bohora. Komu je u prvom redu stalo do Velikoga Javornika, tomu bih radije preporučio, da od Senova krene u lijevo lijepom dolinom uz potok Dolsko kroz istoimeno raštrkano selo. Putem ćemo naići na dva, tri jaka izvora, koji nas svojim izgledom sasma podsjećaju na izvore u našemu kršu. Nakon tri četvrt sata hoda od Senova put se odvaja od lijepi i duboke doline potoka Dolsko, koji pod Oslicom sabire svoje vode, te se penje uz brdo do sela Jablanice; odavle se put malo spušta prema jednom od pritoka potoka Dobrave. Prešavši taj potočić uspinjemo se dosta naglo prema selu Puste Lošce. To je krško selo na visini od gotovo 700 m nad morem; na platou, na kojem se nalazi spomenuto selo, nalazimo od krških površinskih oblika nekoliko lijepih ponikava. Od sela ćemo produžiti blagim usponom do posjeda Dr. Haflnera, koji seljaci zovu jednostavno Hafnerjevo; odavle ćemo penjući se malo brže preći najprije preko velike livade, a zatim malo kroz šumu, dok ne dođemo na put u šumi, kojim ćemo bez uspona produžiti istim smjerom, kojim smo došli, sve dotle, dok ne nađemo

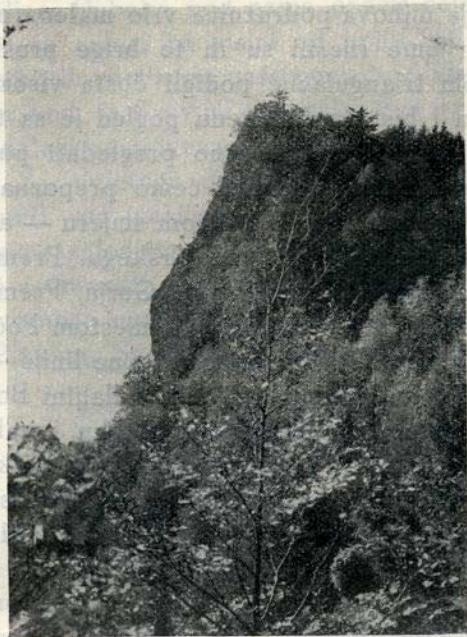

Foto: Dr. Lj. Barić

Škalica — krajnji zapadni izdanak Bohora

kraj napuštene lugarske kuće na spomenuti već markirani put, koji ide od Oslice preko Fledermausa na Veliki Javornik sjevernom stranom Bohora. Od te ćemo kuće krenuti markiranim putem na desno, da nakon kratkog vremena dođemo do jako strmoga odvojka na lijevo, kojim ćemo iza 5—10 minuta oštrog ušpona doći na vrh Veliki Javornik. Krenemo li pak od napuštene lugarske kuće markiranim putem malo na lijevo, tada ćemo brzo — iza 1 do najviše 2 minute hoda — malo pod putem naići na dobro vrelo; na koritu, u kojem se sabire voda iz toga vrela, ovjekovječili su vrijedni marmatori — neka mi u duhu oproste ovu indiskreciju — svoje znanje iz kemije napisavši crvenom bojom ovaj napis: pitna H_2O (kemijska formula za vodu).

Cijeli taj put od Rajhenburga uz Dolsko do Velikoga Javornika traje 4 do najviše $4\frac{1}{2}$ sata umjerenoga, laganoga hoda. To znači, da možemo u 11 sati biti na Velikom Javorniku, ako smo iz Zagreba otišli osobnim vlakom u $5\frac{1}{2}$ sati u jutro, kojim stižemo u Rajhenburg nešto prije 7 sati.

Na dosta širokom i dugom vrhuncu nalazimo dijelom livade, koje kao da zovu na sunčanje, a dijelom šumu, koja je prije dosta smetala lijepom razgledu; prije dvije godine razabrao sam iz razgovora sa odbornicima podružnice Slovenskoga planinarskoga društva u Kozju, u djelokrug koje spada Bohor, da se oni bave mišlju podići piramidu na Velikom Javorniku, ali da će im biti prilično teško namaknuti

materijalna sredstva za to, jer je njihova podružnica vrlo malena po broju članova. Za dogledno vrijeme riješili su ih te brige prošle godine vojnici, koji su prigodom triangulacije podigli dosta visoku provizornu piramidu. Po čistom i bistrom vremenu pogled je sa te piramide vrlo lijep. U prvom redu možemo točno pregledati put, kojim smo prošli. Samo mjesto Rajhenburg lako ćemo prepoznati po dva bijela tornja župne crkve u tom mjestu. U istom smjeru — ali dalje — zapazit ćemo, kako se ljeska Sava kod Krškoga. Prema jugu pogled zastaje na Žumberačkom i Samoborskom Gorju. Prema sjeveru ćemo najprije ugledati strme bijele stijene nad mjestom Podpeč. U nešto većoj udaljenosti — kojih 14 kilometara zračne linije — zapazit ćemo Vrenski Zob (687) i Rudencu, a iza ovih u daljini Boč (980), koji je lako prepoznati po njegovom okruglastom obliku, i malo istočno od Boča Plešivec (832); zapadno od Boča vidi se Konjiška Gora, kojoj je najviši vrh Stolnik (1014). U još većoj udaljenosti opazit ćemo na sjeveru greben Pohorja sa najvišim vrhovima Velikom (1542) i Malom Kopom (1526) te Črnim Vrhom (1543).

Istočno od Plešivca lako ćemo po karakterističnom trapezastom obliku prepoznati Donat (883). Prosljedimo li od Donata prema istoku u Hrvatsku, moći ćemo pogledom obuhvatiti sve gore, koje se nižu oko Hrvatskoga Zagorja i to po redu: Maceljsku Goru, Strahinšćicu, Ivanšćicu, Kalnik i Medvednicu. Od Pohorja prema zapadu ugledat ćemo redom Savinjske Alpe, Karavanke (i preko njih po bistrom vremenu istaknute vrhunce visokih Alpi u Austriji) te Julske Alpe. Prema zapadu u nevelikoj udaljenosti vidi se Lisca (947), zatim Veliko Kozje kod Zidanoga Mosta sa najvišim vrhom od 987 m i Kum (1219).

Specijalno prema zapadu na spomenuta brda oko Zidanoga Mosta kud i kamo je ljepši pogled sa Škalice (950) radi toga, jer se Škalica prema zapadu i jugu strmo ruši, pa je izgled na te strane sasma otvoren. Od Velikoga Javornika do Škalice ima oko 40 minuta hoda; put nas vodi ovako: spustivši se niz strminu sa Velikoga Javornika na markirani put, kojim smo došli, vratit ćemo se tim putem mimo napuštenu lugarsku kuću i izvor te produžiti dalje ravno prema zapadu, ma da ćemo pri tom opaziti, da markacija ostavlja taj put i da zakreće preko male livadice na desno; ta bi nas naime markacija preko Fledermausa odvela na Oslicu, a do toga nam sada nije stalo. Produžit ćemo dakle ravno na zapad, dok ne dođemo na livadu, na kojoj se nalazi raspelo. Proći ćemo mimo to raspelo putem dalje, dok iza jedne do dvije minute hoda ne opazimo, kako se od našega puta odvaja uska staza na desno; spustivši se malo nizbrdo po toj stazi preći ćemo sedlo, koje veže Škalicu sa Bohorom, i nakon toga ćemo se po putu, koji ima nekoliko serpentina, popeti na sam vrh

Škalice. Duboko pod nama opazit ćemo kuće sela Podškolicę, koje se nalazi na visini od kojih 350 m. Možda bi tu bilo lijepih penjačkih partiјa za naše penjače! Vidjet ćemo pod nama i dio ceste, koja vodi iz Sevnice preko Šmarja u mjesto Planinu, koje se nalazi na sjevernoj strani Bohora pod Velikim Javornikom.

Sa Velikoga Javornika vodi sjevernom stranom Bohora spomenuti već markirani put preko Fledermausa na Oslicu, koja je lijepo razgledište na sve strane izuzev na zapad, gdje smetaju jednom već spomenuti viši vrhunci Bohora. Kod Fledermausa odvaja se od sjevernoga puta markirani odvojak, kojim se za sat i po može stići u Planinu. Sa Oslice se možemo spustiti markiranim putem preko

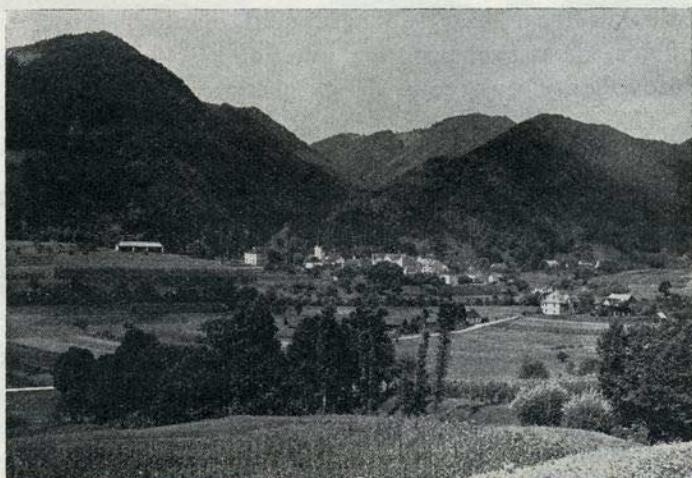

Foto: Dr. Lj. Barić

Kozje sa dolinom Bistri Graben u pozadini

Raštajna do Senova i odavle produžiti natrag u Rajhenburg, odakle oko 21 sat odlazi osobni vlak u Zagreb.

Tko ima dara za snalaženje u brdima, taj može sa Velikoga Javornika doći do Oslice i putem, koji vodi južnom stranom Bohora — nazovimo ga južni put — a kraći je gotovo za sat od sjevernoga puta. Na žalost je taj put prilično slabo markiran, pa čovjek može na dva tri mjeseta lako da zaluta.

Samo se po sebi razumije, da se u opisanom masivu mogu ture i drugačije kombinirati. Tko na pr. može da ugrabi i subotu po podne pa da stigne na vlak, koji u 13 sati odlazi iz Zagreba, taj može iz Sevnice autobusom stići u Planinu, gdje ima dosta prilike za noćenje. Iz Planine se može sutradan preko Fledermausa popeti na Veliki Javornik, eventualno i Škalicu, krenuti zatim na Oslicu i odavle se spustiti prema Rajhenburgu.

Ako imademo više vremena, tad ćemo se sa Oslice markiranim putem spustiti u krasnu dolinu potoka Bistrigaben. Idući niz taj potok doći ćemo u mjesto Kozje, koje se nalazi u maloj ravnici, koju protječe potok Bistrica, pod krajnjim istočnim izdancima Bohorsko-Veterničkoga masiva. Druga nam slika prikazuje pogled na to mjesto sa istočne strane. Iza mjesta (na slici s lijeve strane) diže se Kozjak (664) i (na slici desno) Bredic. Između njih prolazi potok Bistri Graben. Kozje je prijatno mirno mjestance, koje po svom položaju može biti ishodište za različne krasne ture, koje bih — da ne duljim suviše članak — radije opisao u posebnom članku.

Za sada planinari na Bohor gotovo da ne dolaze. Na Ljubljane Kozjani ne računaju, jer oni imaju, kuda god se okrenu, obilje krasnih alpskih tura. Ako se zagrebački planinari pročitavši ovaj članak odluče, da u svoj program umetnu i po koji izlet na Bohor, bit će zadovoljan u uvjerenju, da ga nisam uzalud pisao.

Kako da idemo, što da jedemo i što da pijemo u planinama*

Dr. Radivoj Simonović (Sombor)

Ono što je o tome rečeno u »Hrvatskom planinaru« 1936., br. 2, str. 58, pisano je za mlađe, još nevješte i početnike, ali nije dovoljno opširno i dosta jasno. Mnogi su planinari već stradali za to što nisu znali, što ih čeka na planini, pa se nisu pripravili i opremili dobro. Drugi su stradali zato što su precjenjivali sebe, svoju snagu i vještina, a treći zato što su potcjenvivali prepreke, nezgode i opasnosti. Zato mladi treba da se koriste iskustvom starijih.

I. Kako da idemo

Moramo biti zdravi, dobro opremljeni i ne smijemo juriti.

1. Samo potpuno zdrav može da ide na visoke planine, da pješači i da se penje na brda i vrhove Specijalno srce, pluća i bubrezi moraju biti zdravi, jer oni pri napornom planinarenju imaju najveći posao da obave. Ne valja da ide na planine ni onaj, koji je vrlo gojazan i debeo, preko 100 kg težak, jer takav ima obično slabo srce, a treba da nosi i uvis diže svoj veliki teret. Debeljko od 100 kg ide mnogo teže prazan i brže se umori nego mršavi oko 70 kg, ako ponese na leđima 30 kg.

* Na našu molbu, a prema svome dugogodišnjem iskustvu napisao je naš uvaženi član, poznati planinar i liječnik g. Dr. R. Simonović ovaj zanimljivi članak za naše čitatelje. — Uredništvo.

2. Može i star čovjek da planinari, ako je potpuno zdrav, ali mora dobro da pazi da ne premori srce.

Čovječji život može se zgodno podijeliti na periode od 15 godina. Tada bi star čovjek bio od 60 — 70 godina i dalje. Točno se sjećam da je prije rata jedan berlinski profesor išao na Montblanc, da tam provede svoj sedamdeseti silvestar i sretno se vratio. Ja sam 1928. navršio 70 godina pa sam i poslije, svake godine, planinario.

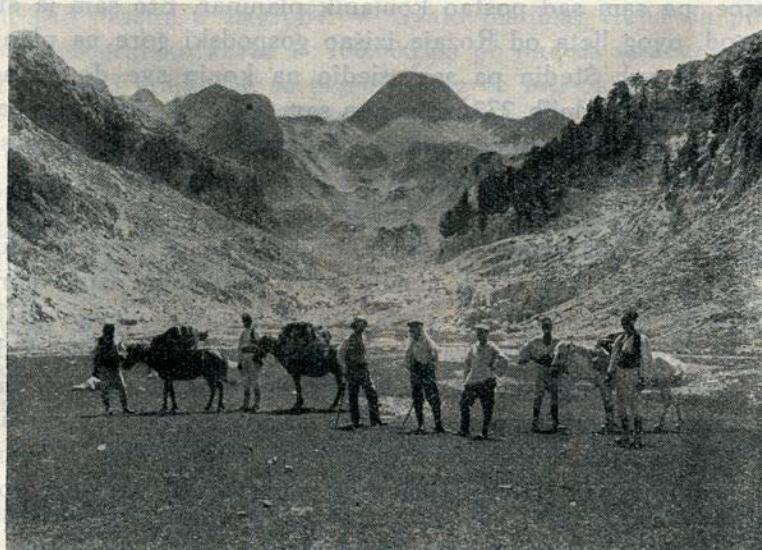

Foto: Dr. R. Simonović

Planinarenje s teretnim konjima pod Lupoglavom u Prenju

1906. pošao je sa mnom na Prenj planinu neki musliman kao nosač, star preko 65 god., a nosio je na ledima uvijek 15 — 20 kg. 1907. i 1908. penjali smo se za jedan dan uzbrdo oko 1800 m, pa moj nosač natovaren išao je lakše nego ja prazan i 17 godina mlađi.

3. Stariji se planinar može zgodno da posluži jahacim konjem, da štedi sebe i svoje srce. Velika gospoda činila su to odavno, i ako nisu bili stari. Tako se i kralj saksonski penjao na Biokovo. Moj mili i štovani saputnik g. prof. dr. K. Bošnjak mnogo je praktičniji od mene. Kad smo 1929. isli na veliku turu od Kalinovika do Nikšića, uzeo je za sebe osedlanog konja pa je cijelim putem jahao, gdjegod se moglo. Kad smo na tome putu od Čemerna trebali da pređemo Volujak, 900 m uzbrdo, moj dobri saputnik i iskreni prijatelj dr. J. Poljak zabrinuo se za mene, da će mi teško biti, pa mi doveo osedlanog konja i zapovjedajući mi rekao: »Konj je plaćen, ded uzjaši, ovuda Ti nedam da ideš pješice,

jer može biti mnogo za Tebe«. Morao sam poslušati, kad vidim da mi dobra želi. I nisam se pokajao, jer sam ja kao starac lakše izišao na Volujak nego mlad konj poda mnom. Konj se je i uznio i umorio i zaduva, a ja ni brige, kao tič.

Drugi put sam na navaljivanje svojih sputnika uzeo konja 1930. od Pišča preko Durmitora do Žabljaka i jahao gdjegod se može i dalje cijelim putem do Šavnika (30 km). Moram priznati da se meni to planinarenje na konju dopalo i omililo kao komotno i zgodno za starce, pa sam sad postao konjanik planinar. Eto sam ja starac od 77 god. ovog ljeta od Rožaja izišao gospodski gore na planinu i uspeo se na vrh Štedin pa sam sjedio na konju sve do visine od 2000 m, a samo zadnjih 272 m, uspeo sam se na svojim nogama, jer konj nije mogao dalje zbog stijena i klekovine. Možda ćemo se mi još proslaviti kao osnivači »Hrvatske planinarske kavaljerije«.

4. Ne treba ponijeti od kuće od više mnogo prtljage! No to važi samo za kratke izlete. Kad se pode na mjesec dana na planine i kad treba negdje po 7 — 8 dana ostati gore na planini, gdje nema gostione, onda moraš ponijeti mnogo prtljaga. Kad ponesem šator, pokrovac, ogrtač od kiše, 3 košulje i drugo rublje, salame, konzerve, kave, šećera, termose, lonac, sjekiru, 2 fotoaparata, fotografске ploče, herbar i apoteku sa lijekovima, zavojnim materijalom i instrumentima, onda za to treba najmanje 2 konja i jedan čovjek pored konja i još jedan čovjek za moju pomoć. Gospodin dr. Bošnjak treba samo za herbar jednog konja. Ja sam na Prenju imao prtljage uvijek za tri konja i nosio od stanova do stanova. Kad smo 1929. nas pet išli od Kalinovića ko Nikšića, platili smo za četiri konja po Din 45.— i tri čovjeka po Din 40.— dnevno, za 18 dana Din 5.400.— i još smo konje vrlo jeftino pogodili! Sad je sve još mnogo jeftinije, konj 35, a čovjek 25 dinara.

5. Ne treba nositi veliki teret na ledima uz brdo. Ja nikad nisam htio nositi torbu na ledima sa teretom ni po ravnom ni niz brdo. Najviše ako sam časom uzeo fotoaparat, da vidim, da li treba fotografirati nešto što mi se učinilo lijepo. Prvih godina po Velebitu nosili su mi prtljagu Dalmatinci iz Obrovca. Po 4 pouzdana čovjeka me dočekaju u Senju ili u Sv. Jurju ili u Karlobagu, a gdje je trebalo poći više uz brdo, tu sam još uzeo po dva čovjeka u Krasnom, u Počitelju, u Medku ili u Raduču ili u Starom Gradu.

No često sam vido mlade planinare, kako po vas dan nose na ledima torbu sa 30 kg tereta. U Alpama je pravilo da se nosaču od profesije na napornim turama i usponima ne da više od 15 — 20 kg da nosi na ledima. Jake planinke, žene i djevojke, kad nose sijeno ili brst, natovare na leđa po 40 i 50 kg, ali one to nose redovno niz brdo.

Na Biokovu su mi pokazivali jedno mjesto, gdje staza ide strmo niz brdo pa kad dođe do jedne provalije naglo skreće na desno. Na tome zaokretu je jednu djevojku, koja je nosila mnogo sijena na leđima, teret zanio i oborio niz okomite stijene, tako da je sirotica poginula.

6. Ne treba žuriti ni juriti! Planinar treba da ide polako i onda, ako ne kupi biljke, treba da zastane pa razgleda, kad vidi što lijepo, da sjedne pa uživa, i da fotografira. Ne treba ići u planinu »ko Martin u Zagreb«. — Svaki planinar treba da ponese sa sobom geografsku kartu 1 : 100.000 pa po njoj da izračuna, koliki će put učiniti i koliko će se penjati, gdje će biti oko podne, a gdje u večer. Ako je daleko na vrhove i mnogo uz brdo, onda treba prvo jedan dan izići na stanove ispod vrhova. Do stanova se uvijek može izaći sa konjem i iznijeti veliki prtljag, ako ga ima.

Stanovi su obično u visini od 1000 — 1500 m nad morem. Na Velebitu je samo jedan stan za Malovanom iznad 1500 m, na Čvrsnici je Kulidžanov stan 1700 m, a na Durmitoru su stanovi u Dobrom Dolu 1700 m, a u Ališnici 1800 m nad morem. Svi su naši stanari bez razlike vjere i narodnosti dobri i gostoljubivi i bit će vam u svačem od pomoći.

Kad se kod stanova odmorimo, večeramo pa pod šatorom ili u kolibi ispavamo i ujutro rano popijemo kavu pa sa malim prtljagom krenemo uz brdo, onda ćemo lako izaći na vrhove, koji su 300 do

Foto: Dr. R. Simonović

Stanari došli da kažu »dobro jutro« planinarima pod Volujkom

800 m visoko iznad stanova i za vida čemo sići dolje, a možemo i botanizirati i fotografirati.

7. Uz brdo, kad je strmo, ako se 200 m popneš u vis za jedan sat hoda, to je dosta! Tako je preporučivao jedan alpinista prije 30 godina, a ja dodajem, da i tu treba bar 5 puta stati pa se odmoriti, izduvati i dočekati da se srce smiri! Mlad snažan planinar, ako ne nosi veliki teret na leđima, može se za jedan sat i 300 metara u vis popeti, no ne valja mučiti samoga sebe i svoje srce. Zanimljivo je gledati naše seljake brđane, kako umiju da idu uz brdo polagano pa sigurno, uvijek jednim tempom. Ima vještaka, koji mogu preko planine kao što je Velebit tako preći, pa da nigdje ne stanu da se odmaraju.

Ja sam 1903. sa dva mlada muskulozna Dalmatinca iz Paklenice po najžešćem suncu prešao Velebit, pa se nisu ni oznojili ni mnogo vode pili, a ja sam dvaput presvlačio košulju, a vode nikad dosta! Kad smo oko 2 sata u podne došli u Medak u gostionu Starčevića. svaki je pojeo komad janjetine i popio pola litre vina, pa čim sam ih isplatio, odmah su pošli natrag istim putem preko Velebita, da još za vida stignu do mora!

Ko ide na teške naporne ture, dobro je da se prije toga »trenera« na lakšim turama. Tako sam ja, prije nego što ću poći na Velebit, Prenj ili Čvrsnicu, prvo pješačio po Fruškoj Gori i po Žumberku.

8. U visinu uz brdo više od 1500 m za jedan dan ne treba ići. Tako je savjetovao jedan alpinista prije 30 godina, a da je imao pravo, uvjerio sam se.

1908. podu sa mnom na Prenj slikar Popović iz Sarajeva i jedan profesor Mađar iz Sombora. Iz Jablanice pošaljem u jutro rano veliki prtljag na tri konja sa dva muslimana da preko Glogova izidu na Lučine pod Lupoglavom i da nas tamo dočekaju.

Nas trojica i tri muslimana sa malim prtljagom išli smo bezputicom. Prvo se popnemo na jednu kosu 200 m, da slikamo sjevernu stranu Prenja. Siđemo, odmaramo se u dolini Šanice pa čemo onda desno uz brdo da izidemo na sedlo između dva sjeverna vrha Prenja. Kad smo bili u visini oko 1200 m, vidimo lijevo pod sobom, kako je proljetos »ledena usov« (Eislavine) sa Prenja »povrvila« niz brdo pa povaljala mladu bukovu šumu i sva stabla oğulila. To sam ja morao slikati! Išli smo oko 200 m niz brdo i natrag se penjali toliko.

Kad smo izašli na sedlo u jednu duboku veliku vrtaču, moj sputnik profesor Mađar zastane pa dovikne: »Doktore, meni je zlo, ja odavde ne mogu dalje, ako idem dalje umret ću!« — Kad se okreñem, vidim da je profesor blijed ko krpa i da teško diše. Brže odvaljam poveći kamen da sjedne i kažem mu da ništa ne govori i da

duboko diše! — Pratiocima odmah doviknem: »Stoj, nećemo dalje, onaj što ima sjekiru neka siječe drva, drugi neka loži vatu, a treći neka kuha kavu!«

U naokolo oko nas bilo je puno klekovine i dosta snijega, pa je brzo gorila nasred vrtače velika vatra, u lončiću se snijeg otopio, voda provrila i crna kava bila gotova. Kad se profesor odmorio i kavu popio, sasvim se oporavio pa smo se smijali ludom poslu!

Po mome računu nismo išli svega ni 1900 m uz brdo, pa je mlaodom i zdravom profesoru to već bilo premnogo! Mada je bilo tek 5 sati po podne, dalje nismo išli. Večerali smo hljeba, hladna pečenja i tvrda jaja, što smo ponijeli iz hotela! Pokraj goleme vatre bilo je toplo, pa smo spavalici, kamen pod glavu, i okretali vatri jedared trbuhi i jedared leđa, a noću smo nekoliko puta crnu kavu kuhali. Čim je svanulo, krenuli smo dalje pa smo prije 8 sati zdravo stigli u Lučine, kupili jagnje pa pekli na ražnju!

(Nastavit će se)

Moj posljednji uspon na Učku

S. Vrdoljak (Split)

I ako mnogi i mnogi naš čovjek nije bio Učku, ipak je čitav naš narod voli radi njenog simboličkog značenja. I bez obzira na to, mnogi je od nas, koji se verao po njenim obroncima, za čitav život zadržao prema njoj, da se najvjernije izrazim, neku sinovsku privrženost i toplinu. Svaki bi put, kada bi se nalazio u njenom krilu, osjetio neko naročito blaženstvo, zadovoljstvo i smirenost. I druge planine pobuduju u čovjeku više manje iste osjećaje, i ja ih svaki put proživljavam, kada se nalazim u planini, ali ono što sam na Učki proživljavao, bilo je ipak i snažnije i dublje nego drugdje. Više puta sam razmišljao o tome i nastojao da tomu nađem prave uzroke. Konačno sam došao do spoznaje, da je taj topli, osjećaj napram Učki rezultanta naročitih okolnosti, međusobno povezanih nekim bliskim osobinama, koje su se međusobno popunjale i stvarale neku harmoničnu cjelinu, punu pitomosti, topline i ljepote.

Ja mislim, da će pogoditi glavne osobine, koje daju Učki naročitu privlačivost. U prvom redu treba ih tražiti u njenom položaju tik uz more: na svakih 100 metara uspona uživaš u novim nijansama ljepota morske površine. A onda dolazi konfiguracija tla, koja je na nekojim mjestima upravo čudesno divna. Tu divotu zapažate valjda u najizrazitijem obliku, kad se penjete iz Lovrana a krševitom Lovranskom Dragom napram vrhovima Učke. Znali su dobro Nijemci što rade, kada su ovđe sazidali udoban hotel, koji je sa Lovranom povezivala široka i solidno građena cesta. I floru ubrajamo među osobine, koje čine Učku toliko privlačivom: šumska flora kao i flora krša daje tlu mjestimice naročiti izgled bujnosti i mirnoće, a mjestimice i nadasve privlačive divlje romantičke. I konačno kao najjača atrakcija su oni široki i daleki vidici sa bila Učke na sve četiri strane svijeta, ukratko opet rečeno: položaj, konfiguracija tla, flora i vidici s Učke ostavljalici su na svakog ljubitelja prirode dublje utiske nego li mnoge i mnoge ostale naše planine.

I zato su se ljubitelji prirode vrlo često i rado penjali na Učku. U onim vremenima prije rata, i ako planinarstvo ni izdaleka nije bilo razvijeno kao danas, Učka je imala brojne obožavatelje i česte posjetioce, prave planinare i prigodne izletnike.

Na Učki, i to baš na Poklonu, t. j. na sedlu, na polovici puta između mora i vrha, kojim je prolazila stara napoleonska cesta iz istočne u srednju Istru, nalazila se u privatnim zgradama dva planinarska skloništa, njemačko i naše. U »Schutzhause«, s istočne strane Poklona, sklanjali su se obično planinari i izletnici Nijemci, Talijani i strani gosti iz Opatije i iz drugih krajeva. Zgrada je bila udobna, u njoj je bilo sjedište austrijskog »Alpenvereina«, a opskrbnik mu je bio (mislim da je još i danas) razgovorljivi Štajerac Adriani, pravi i izraziti tip njemačkog bradatog gorštaka. Bio je uvijek obućen u nacionalnu štajersku nošnju.

Slovenci i Hrvati zalazili su mirnom i mučaljivom dobročini Peruču, istarskom seljaku, koji je imao svoje zgrade i krčmu na zapadnoj strani Poklona. U njegovoju kući nalazilo se sklonište »Slovenskog planinskog društva«.

Osim planinara prilično česti izletnici bili su Riječani. Kako su većinom među sobom govorili talijanski, domaći ih je svijet nazivao Fjumanima. Oni bi se subotom popodne vozili vlakom do stanice Matulje, odakle bi se uz pjesmu i svirku mandolina bučno i kuražno uputili cestom do Adriana na Poklonu, gdje bi noćili i ujutro zorom započeli usponom na vrh Učke (1396 m).

Sa pokojnim akademskim slikarom Janovskim, Čehom, profesorom na maloj hrvatskoj gimnaziji u Opatiji, često sam puta prošao uzduž i poprijeko čitav onaj kraj od mora do vrhova Učke. U njegovu sam se društvu popeo posljednji put na Učku, u veljači godine 1918. Ratne prilike, a narocito glad u godini 1917. i 1918. nisu nam dozvoljavale češće i ozbiljnije fizičke napore. Zbog toga smo i rijetko izlazili na dulje ture. Uz rijetke iznimke svi smo gladovali, pa je glavna briga dnevnog života bila usredotočena na to, kako će zadovoljiti uvijek gladni želudac.

Uza sve te dnevne brige, ipak smo se odlučili da se popnemo na Učku. Tako smo se nas dvojica jednog snježnog jutra, sa želucem snabdjevenim slabim materijalom i sa još slabijim rezervnim substancama u našem organizmu odlučnim korakom zaputili preko Veprinca u pohode Peruču. I ako smo bili čvrsto odlučili, da ćemo put do Peruča, koji u normalnim prilikama traje oko 2 i pol sata, prevaliti, obzirom na niski snijeg od 10—15 cm, bez stanke i odmaranja skoro u istom vremenu — bili smo naime uvjereni, da ćemo pomanjkanje pogonske sile u našem organizmu naknaditi vedrim raspoloženjem i našom odlučnošću — ipak smo malo iza Veprinca morali ustanoviti, da su naši računi bili pogrešni. Zbog malakslosti mogli smo sve sporije i teže da prodiremo kroz snijeg. Trebalo nam je da se svako malo vremena odmaramo, a onda polako put pod noge do nove stanke.

I tako, mjesto da našem Peruču stignemo oko 10 sati, stigli smo tek oko podne, upravo u vrijeme, kada se na daski pušila skuhana palenta, a u glinenom loncu ključalo kiselo šapjansko zelje sa slanim mesom, šireći zavodljivu miris po kuhinji, koji su naše nozdrve stale upravo pohlepno da srču.

Prirodno je, da smo nas dvojica, premda potpuno iscrpljeni, odmah zaboravili na izmorenost; naši su se pogledi, puni najveće pohlepe, usredotočili na to blago u loncu i na dasci. A kada smo se malo kasnije prenuli iz tog zavodljivog promatravanja i bojažljivo zapitali Peruča, bi li mogli i mi dobiti po jedan tanjur te poslastice (u krčmama po Istri u ono vrijeme mogao si dobiti samo

vina i u sretnim slučajevima pečena krumpira), Peruč nam je vrlo dragovoljno svakom napunio krcat i dubok tanjur uz komad palente. Kada smo u čas do mrvica sve očistili i nehotice svratili poglede na lonac, Peruč, dobričina, odmah je razumio naše želje i bez riječi nam ponovno napunio do vrha tanjure. Tek nakon ovog drugog tanjura bila je naša divlja glad nakon dugog vremena do sitosti utažena. Iza toga nastalo je u toploj kuhinji blaženo i zadovoljno snatrenje iza napola zatvorenih očiju: vedre vizije kroz svjetle oblačice redale se jedna za drugom.

Na rastanku toplo smo se zahvaljivali Peruču. On se je samo dobroćudno smješkao, nešto zabrundao i čvrsto nam stiskajući ruke ispratio nas do pred kuću.

Vedar, ali sada brz i bez stanke bio je naš povratak s Učke.

Ovo je bio moj posljednji uspon na Učku. Malo poslije nastupile su prilike, koje su mi zapriječile, da joj se približim.

Tek nekoliko godina poslije toga, vozeći se željeznicom sa Plasa promatrao sam je iz daljine. Njezin vrh bio je obavljen tamnim oblacima, a čitav kraj ispod nje zavit tankim slojem bjelkaste maglice. U tom času sam potpuno bio uvjeren, da je u dušama ispod tih oblaka i maglica sumorno i tužno. Ta sumornost i tuga u istom času prešla je i na moju dušu, sve jače i jače zavijajući je u beznadnu tupost...

U Prokletijama

Srećko Vatovec (Zagreb)

(Svršetak)

Vraćamo se u predvečerje s Maje Rosit. U Ropojanu vlada tajanstveni sumrak. Dolina je posvema tiha. Nijedan listić se ne miče. Sve leži u dubokom tihom miru divlje ljepote. Nehotice pada na dušu trak tih sentimentalnosti.

Nečujno smo koracali po prirodnom zelenom sagu, koji se uvijao pod našim tvrdim koracima. Tamna stabla stajala su mirno kao neka straža pod sivim okomitim stijenama. I dok su nam oči promatrале ljepotu divljine, vedru prugu plavog svoda, tamne visoke stijene, dubinu tih šume, a uši slušale tajanstvenu tišinu pustoši, dotle su nam misli letjele plavim svodom izvan tih stijena daleko...

Za mnom u priličnoj razdaljini koracao je moj drug. U daljini na stazi stajao je neki čovjek i čekao. Bio je to arnautski mladić.

- Dobar veče, — pozdravi on i pode sa mnom.
- Zdravo!
- Jeste li bili u planini?
- Da.
- Pa kako vam se svidaju naša brda?
- Ej, lijepa su. A odakle ti?
- Sa Zastana kući. Pa vidjeh da idete za mnom i pričekah da pođemo zajedno. Znam vi ste sa Žirovnice... studenti... I on se nekako zamisli. Kao da je i na njeg djelovala ljepota predvečerja.
- A što radiš ti?
- Pasem ovce tamo za Meminom, no bio sam da vidim rod, kako živi, tu na Zastan.
- Koliko ti je godina?

— Dvadesetičetiri. Odslužio sam vojsku i naučio tamo da govorim srpski.
— A jesi li oženjen?
Pogledao me je tužno.
— Nisam.
— Bi li htio da se oženiš?
— Uh, kako ne... no ne mogu, — doda tužno.
— Šta? Ta zgodan si mladić. Čima li djevojku?
On je najprije šutio. Zatim je oborio zamišljeno glavu.
— Imam... Ali nemam novaca da je kupim...
— Kako kupiš?

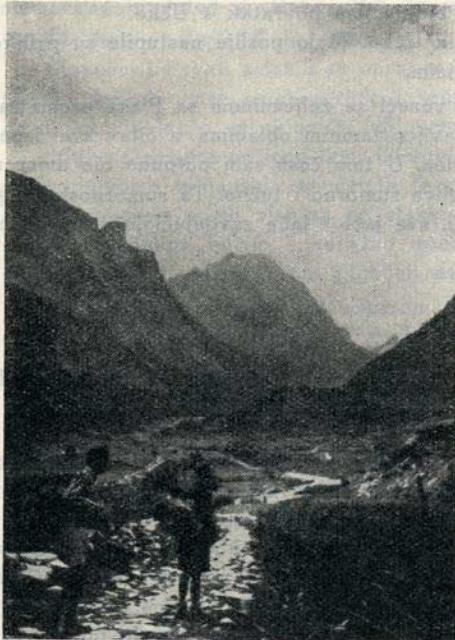

Foto: J. Vatovec

Ulaz u dolinu Ropojana

— U nas je taj običaj. Kad neko hoće da se ženi, plati ocu djevojke po četiri do osam hiljada dinara, odvede djevojku i ona mu je žena. Kad bih ja već imao toliko novaca prodavši ovce, ne znam od čega bih živio i još hranio ženu.

— Što djevojku ne pitaju, voli li ona tog, koji je hoće kupiti?
— Ne... Ona mora da pade s tim čovjekom... Ali ima slučajeva da se uzmu i iz ljubavi. Tada ako otac njezin pristane, može da je mladić odvede a da ništa ne plati... No ti su slučajevi rijetki... Išli smo jedno vrijeme šuteći dalje.

— Kako se zove tvoja djevojka?
— Zosja, — reče mi povjerljivo.
— Zosja. Lijepo ime. Da li je i ona lijepa?
On se sav zanio prijavljujući tihu o Zosji.
— Lijepa. Ko zora lijepa, — govorio je gledajući u daljinu — bijelo lice, crne oči, bujne grudi i krasan stas. A kad progovori, kao da pjeva...
Zašutio je.

Nije se više usudio da me pogleda, kao da ga je bilo stid, što je previše rekao meni, strancu, čovjeku, kojega je sada prvi puta u životu vido. A opet,

osjećao je neku povjerljivost prema meni. Pogled mu je lutao u daljinu. Nisam bio radoznao, nego me je raspoloženje duše tjeralo da ga dalje pitam.

— Voliš li ti nju?

Kao da sam ga probudio iza sna. Pogledao me je nekako sanjivo.

— Volim... ludo volim, — odgovorio je tiho, više za sebe nego meni.

Prosljedili smo šuteći neko vrijeme. On je gledao daleko pred sebe. Ne skrećući glave išao je uz mene.

— Voli li ona tebe?...

Kao da je čekao to pitanje. Gledajući u daljinu pred sobom stisnuo je usnice i stresao glavom.

— Ne...

Osjećao sam, da mi je mnogo rekao. Kao da je znao da će naći odaziv moje duše za njegovu bol.

Sunce je zašlo; u Ropojanu je zavladao još dublji sumrak. Mi smo utonuli u svoje mlade duše, ispunjene jakim čustvima, koje divlja priroda svojim veličajnim dodirom rasplamsava.

Za nama su se čuli koraci moga druga. Mladi Arnautin baci pogled iz daljine pred sebe na zemlju, a onda me sa tužnim smiješkom pogleda.

— Kako ti je ime?...

— Srećko... A tebi?

— Ahmed.

Pred nama se plavilo među zelenim žbunjem plavo jezero, izvor Vruje. Tiho je brbotala bistra ledena voda Ropojanom. I ona je prosljedila put sa dvim srcima, koje je zblizila osjećajnost predvečerja Ropojana. Sve dublje nas je zamatala večernja tama divljih brda.

— Lijepo je tebi, — započeo je Ahmed — ti ćeš postati gospodin i bit ćeš sretan. Mi se nećemo više vidjeti i ja ću ostati posve ostavljen od svih kao što sam bio do sada i probijat ću se sam kroz život u tim našim pustim planinama.

— Vjeruj da tako brzo ipak neću zaboraviti, a opet znaj da u gradovima i među velikim ljudima imade mnogo, mnogo istih osjećaja, koje ti osjećaš i koji svi zajedno sačinjavaju i proživljuju roman života.

— Srećko, ja moram sada ovuda. Zdravo!... Srećko...

— Zdravo, Ahmede.

Kroz šumu...

Foto: Vatovec

Pričekao sam druga. Ahmed se žurio prama Vusanju, a mi smo pošli prama Žirovnici.

Dugo sam promatrao sa Žirovnice zadnje slabo osvjetljenje na zapadnom dijelu nebeskog svoda. Duša mi je bila ispunjena romantikom divne večeri tamnih stijena, a misli su mi kružile za Ahmedom i Zosjom i napokon se izgubile u slabom svjetlu zapada, daleko...

Daleko...

Na tamnom svodu sjala je svjetla večernjica...

*

Spustila se noć na tihe stijene. Spavaju divlja brda. Na nebu treperi bezbroj zvijezda, koje bđiju nad ponorima. Tek čuk se budi u to vrijeme i grabežljive zvijeri šuljaju se da uhvate svoj plijen u dubokoj tami...

Zadržali smo se u Vodu. Treba da se po tamnoj noći uspnemo na Žirovinicu. Granična zapovijed bila je jasna: iza zalaza sunca sve mora da se smiri na granici. Tko nije dospio za dana kući, mora da ostane vani i da se smiri. To je poradi zasjeda koje postavljaju graničari, iz kojih pucaju bez ikakvog poziva, ako primjete da neko prolazi tamom.

Šta ćemo sada? U Vodu nema mjesta da prenoćimo. Treba ipak da pođemo u Žirovinicu. Jedan se vojnik javi da će nas dobrovoljno pratiti. No drugi ga nijesu pustili da nas prati. Sviše je opasan kraj za jednog, i ako dobro naoružanog čovjeka. Čekali smo na starog dugogodišnjeg graničara, koji je jedini to veče bio slobodan. Stigao je i on. Tada odluči on s onim dobrovoljcem, koji nas je htio pratiti, da pođu u patrolu do Žirovnice i ujedno da nas otprate. Napunivši puške i nataknuvši bodove na njih pošli smo kroz tamu...

U jednoj arnautskoj »kuli« gori svjetlo. Vojnik odmah pride i udari o prozor.

— Zašto gori svjetlo?

— Pospremam grah, koji smo komušali danas.

— Nema ništa, kasno je, gasi svjetlo.

— Sad ću, odmah — odgovori glas iznutra.

Za nekoliko časaka ugasio se je i posljednje svjetlo.

Pred nama se teško uspinje putem stari vojnik. Za nama opet vojnik. Prolazimo među tom pratnjom tih. Čudno se odrazuju tamne silhuete glava i bodova na zvjezdanom nebu. U dubini muklo šumi neumorna Grinja. Već nam vjetrić donaša i šum slapova Žirovnice.

Lijevo se tamni strmi brije, a na protivnoj strani zijeva odmah do puta tamna dubina. Stupamo po mokom putu, ali često zvecne tvrdi čelik cipela o kamen i iskreše iskru, koja sijevne i osvjetli umorne noge, koje se probijaju kroz hladnu noć.

Svuda tišina... neizmjerna tišina, prekidana tek sve slabijim šumom Grinja. Konačno se je i taj šum izgubio u tami. U nas se zavlačio osjećaj pustoši. Put nas vodi stalno uzbrdo, u neizmjernu tamu prama visokim brdima. Premda je bila svuda tišina, znali smo da možda ta brda i nisu potpuno uspavana. Često su znala ta brda da se naglo probude i iz te prirodne tišine da ozvanjuju noću pucnjavom i krikovima.

Čuvajte iskonski planinski svijet, štedite ugroženo planinsko bilje, budite prijatelji životinja!

No mnogo puta je zablijestalo svijetlo zvijezde na oštem bodu, kao da nas hoće potisjetiti da se nalazimo koliko toliko pod oružanom zaštitom. S velikim nepovjerenjem gledali smo u duboku tamu oko sebe.

Pred nama je teško optao stari izmučeni graničar. Predložili smo da poči-nemo, ako se umorio. No on je to odbio. Pošli smo dalje uz brdo; doskora se pojavila pred nama mnogo željena silhueta karaula.

Sretni da smo izbjegli tamnoj noći, sjeli smo u našem domu i ponudili naše dobrovoljne pratioce rakijom, što su oni tek nakon dugog nagovaranja primili. Nakon kratkog odmora i oprostivši se od nas srdačnim pozdravima izašli su u pomrčinu i izginuli obavijeni tamom u mrkoj prokletijskoj noći, u kojoj pod tamnim stijenama fantastičnih oblika čuče neustrašivi graničari čuvajući duboki mir visokih stijena ...

*

Osvanuo je dan odlaska. Osvježena trava blistala je posuta rosom. Plavo nebo bilo je bez oblaka. Sunce je obasjavalo samo vrh Vezirove Brade, dok je sve drugo bilo još u jutarnjoj sjeni.

Foto: Vatovec

Prema Komovima ...

Bacili smo zadnji pogled na karaulu Žirovnicu, naše dotadašnje prebivalište, na Čaf Bor, iza kojeg su sijevale zrake sunca i krenuli nizbrdo. Bili smo veseli da se naš boravak u divljim planinama sretno svršio, a opet smo osjećali neku tajnu žalost, što ostavljamo taj divni kraj, koji nam je toliko omilio i koji nas je zadirio svojim ljepotama, svojom tišinom i svojom naivnošću, neoskrnutom od civilizacije. Odlazili smo bez vesele svirke, kako smo isprva namjeravali, kao da nam se u dušu zavukla bojazan da ne probudimo još u prvom suncu dremajuće stijene, koje bi nas probudene mogle zadržati da ne odemo i da ih ne ostavimo same u njihovom tajanstvenom miru. Odlazili smo tiho... tiho...

U dubini među hladnim stijenama šumila je ledena Žirovnica, koja je mnogo puta osvježila bistrom vodom naša umorna tijela. Jedino ona slala je glasne pozdrave za nama.

Ogledavali smo se na sve strane, da nam u uspomeni ostane čim vjernija slika ostavljenog kraja. Nismo krenuli, kao mnogo puta, da prosljedimo putićem u tihu uvijek polumračni Ropojan i da uživamo u pogledu prolazeći tom divnom

dolinom u svojoj romantici, daleko od ljudi zaboravljujući grubu realnost svijeta. Ne, skrenuli smo drugim putem, putem k civilizaciji...

Sivkasta maglica prekrivala je tu hladnu dolinu, koja je duboko spavala. Promatrali smo tih mir i visoke stijene, koje je sve sunce niže osvjetljjavalo. Obuhvatili smo još zadnji puta pogledom vrhove i nama tako omilio Ropojan i krenuli dalje. U Ropojanu je vladao još uvijek polumrak...

Lajanje pasa, vika, žamor, hodanje i kretanje ljudi potpuno nas je smelo, kad smo zašli među niske drvene kroviće Gusinja. Nagla promjena iz prirode i iz duboke tišine u žamor sela učinila je da se nismo gotovo mogli snaći u toj vrevi. To nam se mjestance činilo tada velegradom.

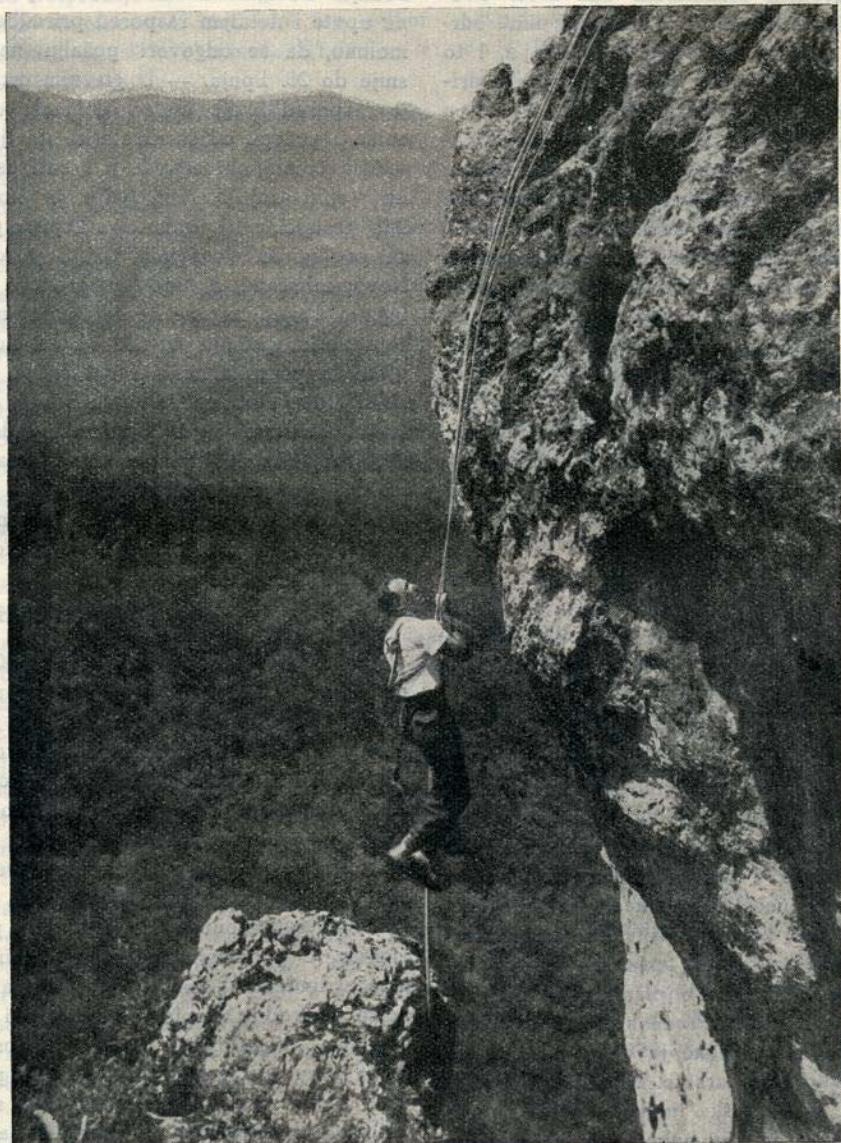
Veselo su nas pozdravljali naši poznanici u Gusinju i čudili nam se kako smo se promjenili. Smijali su se našim bradama, koje nismo brijali cijelo to vrijeme. Mnoštvo pitanja sasulo se na nas i mi smo morali na sve odgavarati. No kako smo bili natašte, pogostili su nas kavom i rakijom, koju smo morali pitи u velikoj mjeri. Neobično veselje obuhvatilo nas je, kad smo vidjeli, da smo tako srdačno i iskreno primljeni od tih stranih, ali nama blizih Crnogoraca. Na njihovu veliku žalost izjavili smo da moramo poći...

Daleko za nama ostajali su visoki vrhovi obasuti snijegom, po kojima smo se penjali. Žalosno smo se okretali, da još koji puta uhvatimo očima krasne slike tih nazupčenih stijena. Sve manje postajale su divlje Prokletije i sve više su se gubile u daljinu. I ako smo znali da ćemo sve te vrhove vidjeti sa Komova, na koje nas je vodio put, bilo nam je teško, kad smo ih izgubili s očiju.

Mnogo nezaboravnih uspomena ponijeli smo sobom iz tog od civilizacije najviše poštedenog kraja. Ostavljali smo jedan pravi planinski raj. U naše duše uvlačila se žalost, duboka žalost...

PLANINARI! Ne kvarite harmoniju, koja vlada medu životom i neživotom prirodom i zbog koje tražite tihe visine!

Snimljeni detalj Klečice pokazuje alpski karakter Kleka (1182 m) u Gorskom Kotaru. On je veoma podesan i za panjačke ture. Njegove visoke i okomite stijene pružaju alpinistima zanimljive i složene zadatke, koje su članovi naše alpinističke sekciјe vrlo uspješno riješili. Snimljeno sruštanje (foto: V. Horvat) naprotiv pokazuje tehnički neispravnu upotrebu užeta, koja može biti za penjača sudbonosna.

ovjeti se? H i H u svamale orijentaciji
uniljavaju uveliku vjerojatnostno se oslobido
morni a se radoju invaziju izvom oštećeni i

članom dijurič si smo i sa slijedovale i
eve učen sp lobi sredstva i zecani
monišanom i mogući mračni u frontu

Slavonski planinarski dan 1936. Ovogodišnji »Slavonski planinarski dan« održaje se dne 12. srpnja u Psunju, i to na livadi Veliki Gaj (650 m), a u priredbi HPD podružnice »Strmac« u Novoj Gradiški. Posebne prilike, pod kojima djeluju naše slavonske podružnice izazvale su potrebu održavanja ovakove jedne planinarske manifestacije, koju ne smijemo ograničiti samo na puko upoznavanje članova i funkcionera tzv. slavonskih podružnica. Poznato je, da je najveća teškoća u radu ovih podružnica razvijeno mišljenje o nemogućnosti planinarenja u »ravnoj« Slavoniji. Otud dolazi i slab interes javnosti za planinarstvo. Stoga se u Slavoniji mora najprije vršiti pionirski rad i upoznavanje sa samom planinarskom idejom, a tek tada je moguće posvetiti se radu na samom planinarskom području, proučavanju planina i podizanju plan. objekata. — Za takav rad upravo su korisne planinarske priredbe većeg stila, koje zainteresiraju širu javnost za naš pokret.

Baš je to naročito potrebno u Novoj Gradiški, gdje je planinarstvo uhvatilo vrlo slab korijen. Podružnica »Strmac« djeluje prema mogućnostima, a za taj njen rad potrebna joj je pomoć i ostalih podružnica i matice. Osim toga radno područje naše podružnice jest tako reći zatvoreno, i ako pruža velike mogućnosti za uspešan razvoj, te jeiza Papuka nesumnjivo najvažnije planinarsko područje u Slavoniji. Proučavanje i uređenje tog područja važno je dakle i za cijelo hrvatsko planinarstvo. Nadalje valja istaći da se Gradiška imovna općina mnogo interesira za naš pokret, te bi jačanjem našeg pokreta ovaj interes bio daleko veći i — djelotvorniji.

Sve su ovo razlozi, koji opravdavaju priredbu Slavonskog plan. dana u našoj okolini. Uvjereni smo, da će svi planinari iz Slavonije, pa i oni iz drugih mesta, a napose iz Zagreba, doći na našu svečanost u našem lijepom i romantičnom

Psunj. Podružnica će razaslati potrebne upute i detaljan raspored priredbe pa molimo, da se odgovori pošalju najkasnije do 25. lipnja. — U glavnim crtama je raspored ovaj: ujutro dolazak učenika i prevoz od N. Gradiške do ljetovališta Sumetlica; odavde u 9 sati uspon na Veliki Gaj (650 m), gdje je koliba imovne općine te piramida, s koje se pruža pogled na Posavinu. Zatim pozdrav Novogradiščana, a nato konferencija delegata. Prijedlozi za konferenciju neka se također pošalju do 25. VI. na novogradišku podružnicu. U 1 sat ručak, poslije podne slobodni izleti, u 5 i $\frac{1}{2}$ odlažak. Pozvana su i sva novogradiška kulturna hrvatska društva, te se nadamo, da će ovogodišnji planinarski dan biti prava hrvatska i planinarska svečanost. Dakle, do viđenja 12. srpnja u Novoj Gradiški i na Psunj!

Dragutin Gjurić

Rad HPD »Mosora« na Vidovoj Gori na Braču. 17. svibnja o. g. obavljena je posveta »Spomen-ploče«, koja će biti uzdana nad vratima skloništa, čiji se zidovi naglo dižu i otkrivaju njegovu veličinu. Uz sudjelovanje od preko dvjestotine Splitčana-planinara otvorio je prof. Girometta ovu lijepu i rijetku svečanost i istakao vrijednost novog doma kao rasadišta svega onoga, što je lijepo i plemenito. U podizanju smisla za planinarstvo, u buđenju ljubavi za prirodu razvit će se u narodu i težnja za čuvanjem i uzgajanjem dalmatinskih šuma. Blagoslov ploče obavio je g. Don Ante Biskupović. Makar da izgledi za vrijeme nisu bili osobiti, svečanost je prešla u najintimniju zabavu, u kojoj je sudjelovalo i seljaštvo i građanstvo. U svemu, vidan uspjeh naše podružnice u proširivanju svoga radnog područja i na otočku Dalmaciju.

Društvo planinara u B. i H. Sarajevo održalo je ovogodišnju glavnu skupštinu i izabralo novi upravni odbor sa g. drom

M. Behmenom kao predsjednikom, gg. A. Salomon i dr. G. Rennerom kao potpredsjednicima i g. M. Gruberom, tajnikom. U nadzorni su odbor izabrani gg. J. Urlep, L. Steiner i O. Salom.

Bečki gradski zakon za zaštitu prirode. Dok su sve austrijske zemlje imale već odavno svoje zakone za zaštitu prirode, dotle se u Beču u pomanjkanju takove uredbe moglo slobodno trgovati zaštićenim biljem. Sada se je i tome zlu stalo na put: na osnovu zemaljskih zakona izrađen je vrlo savremeni zakon za zaštitu prirode, koji vrijedi na području gradske općine. Taj zakon ne obuhvaća samo žive objekte nego i sve nežive predmete, koji zbog svoje ljepote zasluzuju da budu poštovani: drveće, stijene, prirodne livade, vode, rijetke biljke i životinje. Naročita se baš pažnja posvećuje drveću, jer ono ima osobito značenje u velikim gradovima. A istom šumski sastojci! Njima se obraća naročita pažnja u svim kulturnim narodima. Svagdje se očituje težnja za očuvanjem šuma u njihovom prirodnom sastavu. A drveće i šume su baš danas izložene stalnim opasnostima: povećavanjem kultura, krčenjem i podizanjem velikih građevina postaju ovi rijetki spomenici prirode vrlo brzo žrtvom nesavjesnog i savremenog čovjeka. Tako se postepenim proširenjem područja grada Beča obuhvaćaju sve više prekrasni krajevi bečke okolice gradskom međom i izlažu polaganoj ali sigurnoj propasti. Bit će potrebno da se u vezi s ovim novim zakonom malo po malo obuhvaćaju pojedini vrijedni objekti i da ih se stavi pod zaštitu ovoga zakona. To će još dugo tra-

jati. Bit će potrebna suradnja svih slojeva, čitavog građanstva. Spoznaja vrijednosti domovine, svršišodna zaštita njezinih dobara i ljubomorno čuvanje njezinih rijetkih prirodnih tvari — sve su to znakovi promjenjenog gledanja na svijet.

A kod nas? Kada ćemo se u našojdaleko lošijoj sredini moći podićiti ovakvim strogim zakonom? Ko će zaštititi svojeno golemo prirodno blago, koje krije naša lijepa domovina?

Iz uredništva. Umjesto pojedinačne obavjesti, a na upite mnogih suradnika uredništvo »Hrvatskog planinara« javlja svima onima, koji su mu poslali kakav rukopis, da će se primljени članci prema vremenu i prostoru redom uvrštavati. Zahvaljujući se na izdašnoj suradnji, uredništvo moli ponovno ne samo pojedince nego i podružnice da mu redovito šalju sve aktuelne vijesti iz našeg planinarskog djelovanja u svome kraju, razne vijesti, koje su bilo u kakvoj vezi sa planinarstvom te napokon i kraće prikaze iz inozemnog planinarstva. Time će se postići potrebna raznolikost u sadržaju »Hrvatskog planinara«.

Uredništvo ne može dovoljno istaći potrebu uspijelih snimaka hrvatskih planina, bez kojih nema dobre opreme našeg časopisa. Zato treba sistematski i prema programu snimati naše planine.

Upravi je napokon dužnost da se najtoplije zahvali slijedećoj gospodi na besplatnoj suradnji: M. Čubeliću, prof. U. Girometti, dr. F. Kušanu i B. Vrtaru.

Časopisi

Rivista mensile del Club Alpino Italiano. Roma. — Travani 1936.: Collegamenti radiofonici per i rifugi (Dott. F. Pugliese). — Arrampicate sull' Olimpo (E. Comici). — Le Alpi e i Romani (G. Massano). — Il Collaspro (F. Cisot-

t i). — All' Ortles, 3899 m, per la parete Sud-Ovest (Dott. E. Taddei). — La Cordillera Blanca (L. Khakovà-Nordio). — Protezioni dei rifugi alpini dal fulmine (Prof. G. Rebora). — Il Kibo, tomba di Menelik I^o (S. Montanò).

Planinski vestnik. Ljubljana. Svinjanj 1936.: O dojmovima na skijanju pod Ojstricom daje kratki prikaz A. Čibela. — J. Mlakar nastavlja iscrpljivi članak: »Spomini in opomini«. — O zimi na Kamni piše M. Lipovsek. — Steineres Meer-Watzmann (Dr. J. Prešern). Pored slike u tekstu priložene su prekrasne slike prof. Rovnika: Pomlad na Sorškom polju i J. Skerlepa: Iz okoline Jamnika pod Jelovco.

Die Alpen — Les Alpes — Le Alpi. Bern. — Travanj 1936.: Divljač u planinama (F. Hutzli). — Na Klein Schreckhornu (H. Schweingruber). — Zaboravljena planina. Sjeveroalbanske planine (W. Laffmann). — Novo putovanje u Tschingelgrat (E. Feutz). — Telefotografija i hiperstereoskopija (H. Huguenin). — Gencijane (S. Aubert). — San jednog proljetnog dana u planini (Ch. Gos).

Bulgarski turist. Sofija. — Veljača 1936.: Dani na Rili planini (B. Aleksandrov). — U carstvu Montblanca (Dr. Lj. Telčarov). — Zima na Pirin planini (M. Borova). — Na vrhu (O. G. Lammer). — O tragediji na Nanga Parbatu. — U dolini Iskrovetja (M. Ivanov). — Planinarstvo i turizam (Dr. B. Kovacevski). — Za planine (Dr. E. Šaromkov). — Planinarski pisci: O. G. Lammer (S. Popov).

Ožujak-travanj 1936.: U proljeće na Rili planini (B. Stoičkov). — Iz Karpata (Lj. Krstanov). — Planina (Čam-Korija). — 600-godišnjica planinarstva. — Zima na vrhovima Rile (M. Ivanov). — Strandža planina (Herman). — Negoj (G. Savov). — Planinski vrhovi. — Imena bugarskih planina (G. Klisarov). — Kult prema bugarskim planinama (D. Pantaleev). — Planinarstvo i turizam (V. Radev). — Opća planinarska tehnika.

Casopis turistů. Praha. — 1936. 3.: Prekrasno opremljeni i ilustrovani časopis donosi brojne manje članke; Navratilove slike u libeckovskom dvoru; Blanik; Cestom do Brandysa nad Orlicom; Hukvaldy; Kraljevski Snježnik; Turista-

vegeterijanac; Muzej Slovenskog Krasa u Domici; Palonina Krasna; Visoke Tatry u Breznu.

1936., 4.: K. Hynek Mácha i česki kraj (K. Krejčí). — K. Alšovu djelu »Maj« (Dr. E. Sloboda). — Grad Bezdež. — Karlův Týn (K. H. Mácha). — Litoměřice (J. R. Tesař).

Věstník Klubu alpistů. Praha. - 1936., 3.: U oluje na Signal-Kuppe (L. Škvor). — Naše planinarstvo u V. Tatrama. — Vražje Stijene kod Černolica.

Österreichische Alpenzeitung. Wien. — Svinjanj 1936.: Prije 40 godina u Wilden Kaiser (G. Blab). — Penjanje u Wilden Kaiser (H. Tiefenbrunner). — Prvenstveni usponi u zapadnim Alpama u godini 1935.

Der Gebirgsfreund. Wien. — Svinjanj 1936.: Stampferwand i Hochfeind (L. Weinberger). — Bečki državni zakon za zaštitu prirode.

La Montagne. Paris. — Veljača 1936.: Buduća francuska ekspedicija na Himalaju (Iskrpljivi i pregledni prikaz raznih prilika i geografije Himalaje). — Sa skijama na Dôme de Polset (Y. Lacroix). — Ožujak 1936.: S jedrilicom »Pourquoi-Pas?« na Grenlandu (P. Drach). — Prikaz ekspedicija na Grenland (Paul-Emil Victor). — O Eskimima sa Angmasalika (P.-E. Victor).

Berg und Ski. Wien. — Travanj 1936.: Na planinama poluotoka Lyngen u Norveškoj (E. Schott). — Svinjanj 1936.: U španskim Pirinejima (Dr. G. F. Bergmann). — Zapadna stijena Matterhorna (Gi. Mazzotti).

Mitteilungen d. Deut. u. Österr. Alpenvereins. München. — Svinjanj 1936.: Uspon na Kibo (L. Heinkel). — Utjecaj šumskih požara na pojase klekovine na južnom obronku Karwendela (Dr. W. Grabherr). — Vollandspitze, 2929 m. (F. Malcher). — U mečavi na visoravni Dachstein (Ing. R. Werner).

Österreichische Alpenzeitung. Wien. — Travanj 1936.: Skijanje u području ledenika Monteratsch (W. Flraig). — Štamnam je planinarima dao M. Zdarsky (Dr. K. Prusik).